

**GODIŠNJI
IZVJEŠTAJ 2006**

O Centru za monitoring

Vladavina prava

Monitoring finansiranja političkih partija

Monitoring člana 5. i 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

Monitoring finansiranja referendumske kampanje

Dobra uprava

Priručnik o konfliktu interesa za javne funkcionere

Civilno društvo

Upoznaj sistem da bi ga mijenjao

Evropske integracije

EU debatni klubovi

Edukacija službenika lokalnih samouprava o EU

Izbori

Građansko nadgledanje referenduma

Građansko nadgledanje lokalnih i parlamentarnih izbora 2006.

Izbori i Ustavnost

Međunarodne posmatračke misije

ENEMO misija:

Parlamentarni izbori, Ukrajina

Lokalni izbori, Ukrajina

OEBS/ODIHR misija

Predsjednički izbori, Tadžikistan

Reagovanja

Reagovanje povodom izjave o kupovini glasova objavljenoj u štampi

Reagovanje povodom akcije »Orlov let«

Finansijski izvještaj za 2006.

Centar za monitoring je nevladina organizacija osnovana maja 2000. godine, čiji je glavni cilj da obezbijedi infrastrukturnu i ekspertsku podršku za kontinuirano nadgledanje cjelokupnog procesa tranzicije u Crnoj Gori. Jedan od glavnih razloga dosadašnjeg CEMI-jevog uspjeha je otvorenost za svakog građanina koji izrazi želju da učestvuje u aktivnostima naše organizacije. Činjenica koja ovo najbolje oslikava je broj od preko 3.000 punoljetnih volontera koji su na različite načine bili uključeni u rad CEMI-ja. Drugim riječima, skoro 0,7 odsto od ukupnog broja građana sa pravom glasa je ustvari članstvo organizacije, što najbolje pokazuje koliko je važna uloga CEMI-ja u demokratskom razvoju Crne Gore.

Vizija CEMI-ja je Crna Gora zemlja slobode, blagostanja, vladavine prava i mogućnosti.

Misija CEMI-ja je promovisanje i zastupanje vrijednosti otvorenog društva i vladavine prava u Crnoj Gori.

Ciljevi:

- monitoring izbornog procesa
- reforme zakonodavstva u Crnoj Gori
- nadgledanje poštovanja političkih prava i sloboda u Crnoj Gori
- nadgledanje poštovanja i implementiranja Zakona i Ustava Crne Gore
- nadgledanje procesa tranzicije
- zaštita ljudskih prava i sloboda, kao i promocija vrijednosti i ideja građanskog društva.

Članovi Upravnog odbora:

Đuro Stojanović, predsjednik
Vladan Radunović
Stevo Muk
Ivana Vojvodić
Radmila Piletić
Jadranka Kaluđerović
Boško Nenezić

Članovi Programskog savjeta:

Prof. dr Veselin Pavićević, predsjednik
Dr Srđan Darmanović
Prof. dr Vladimir Goati
Prof. dr Milorad Ivočić
Vojislav Raonić

Donatori

Međunarodni centar "Ulof Palme", Štokholm
Fondacija Institut za otvoreno društvo FOSI, Podgorica
Norveška narodna pomoć - NPA
NED - Nacionalna zadužbina za demokratiju
Švedski Helsinški komitet za ljudska prava
Balkan Trust for Democracy
Ambasada SR Njemačke
Konzulat Sjedinjenih Američkih Država u Podgorici
Ambasada Velike Britanije
USAID - ORT
Kanadska agencija za međunarodni razvoj - CIDA
Ambasada Kraljevine Holandije
Ambasada Švajcarske
Ambasada Finske
Delegacija Evropske komisije, Beograd
COLPI, Budimpešta
OSCE – ODIHR, Varšava
Freedom House, Beograd
Skupština Republike Crne Gore
Vlada Republike Crne Gore
USAID - OTI
Austrijska agencija za razvoj
Austrijski istraživački centar za mir i razrješenje konflikta

Partneri

CeSID, Beograd
CEDEM, Podgorica
Juventas, Podgorica
CRNVO, Podgorica
PR Resource Center - Centar za odnose sa javnošću nevladinih organizacija, Podgorica
Pravna inicijativa od javnog interesa - PILI

Izvršni direktor:

Zlatko Vujović

Programski direktor:

Olivera Komar

PR koordinator:

Dragana Vešović

Dosadašnji pojedinačni projekti u okviru ovih programa:

I Izbori

- Nadgledanje izbora u od 2000. godine (više od 20 izbora, domaćih i stranih, do sada)
- Okrugli sto o statusu i ulozi nevladinih organizacija u društvu
- Trening za trenere političkih partija

II Vladavina prava

- Monitoring finansiranja političkih partija
- Priprema modela zakona za izmjenu zakona o finansiranju političkih partija
- Izrada i ažuriranje baze podataka o finansiranju političkih partija, zaradama javnih funkcionera i javnim nabavkama
- Monitoring prava na odbranu i pretpostavke nevinosti
- Zakon o finansiranju političkih partija
- Zakon o političkim partijama
- Model zakona o centralnom biračkom spisku
- Model zakona o izboru odbornika i poslanika
- Model zakona o državnoj izbornoj komisiji

III Dobra uprava

- Edukacija javnih funkcionera o konfliktu interesa
- Priručnik o konfliktu interesa za javne funkcionere
- Trening za predstavnike NVO sektora na temu javnog zastupanja i izgradnje koalicija
- Upoznavanje građana Crne Gore sa institucijom ombudsmana
- Studija slučaja finansiranja političkih partija u Crnoj Gori
- Monitoring rada ombudsmana
- Praćenje implementacije Zakona o finansiranju političkih partija i Zakona o političkim partijama

IV Civilno društvo

- PR Resource Center – Centar za odnose sa javnošću nevladinih organizacija
- Upoznaj sistem da bi ga mijenjao
- Monitoring rada popisivača stanovništva
- Strategija kao sredstvo – povjerenje kao cilj
- Institut za građansko društvo i demokratiju

V Evropske integracije

- Upoznaj Evropsku uniju – vršnjačka edukacija i EU debatni klubovi
- Komunikaciona strategija
- Deklaracija o pristupanju EU
- Istraživanje javnog mnjenja o integracionim procesima u Crnoj Gori

Projekat

MONITORING FINANSIRANJA POLITIČKIH PARTIJA

Monitoring finansiranja političkih partija predstavlja projekat koji Centar za monitoring-CEMI realizuje četvrtu godinu za redom, uz podršku Fondacije Instituta za otvoreno društvo-Predstavništvo Crna Gora.

Prvi naporu u okviru ove oblasti započeti su izradom Zakona o finansiranju političkih partija, a potom i njegovim usvajanjem 2004. godine na prijedlog CEMI-ja. Nakon usvajanja CEMI-jevog prijedloga Zakona, vršen je monitoring kvaliteta primjene istog. Izmjene tog zakona, koje su se desile konsenzusom gotovo svih političkih partija 2005. godine, a na štetu kvaliteta teksta zakona, uticali su da akcenat napora naše organizacije bude ponovo usmjeren ka zakonodavnoj oblasti.

Godina realizacije ovog projekta bila je posvećena izradi novog modela zakona o finansiranju političkih partija, lobiranju za podršku njegovog usvajanja, kao i redovnim aktivnostima u oblasti praćenja implementacije postojećeg zakona. Prethodna godina je, sa aspekta praćenja finansiranja političkih partija, bila veoma interesantna jer su u njoj organizovani referendum, zatim izbori na nacionalnom, gradskom i opštinskom nivou, kao i izbori za gradonačelnika i predsjednike opština. Finansiranje referendumske kampanje je predmet drugog projekta koji je CEMI realizovao.

Nakon izmjena Zakona o finansiranju političkih partija 2005. godine kada je usvojen Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o finansiranju političkih partija, otišlo se korak nazad kada je ova oblast u pitanju. Uprava za antikorupcijsku inicijativu je na inicijativu Centra za monitoring, zatražila još eksperata Savjeta Evrope da urade procjenu zakonske regulative u Crnoj Gori koja je vezana za finansiranje političkih partija. U preporukama Savjeta Evrope je navedeno da je došlo do značajnih izmjena normativnih akata, te da je to stanje neophodno promijeniti.

CEMI je aktivnostima u okviru ovog projekta preduzeo prve korake ka tome, a to je pisanje prijedloga novog zakona o finansiranju političkih partija.

Prijedlog Zakona o finansiranju političkih partija koji je uradio pravni tim Centra za monitoring podržan je sa 6000 potpisa građana i u narednom periodu će biti predat Skupštini Crne Gore na usvajanje.

Projekat

**MONITORING ČLANA 5. i 6. EVROPSKE KONVENCIJE ZA ZAŠTITU
LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA**

Nastavljajući svoju dobru praksu Centar za monitoring je i u 2006. godini nastavio sa radom na projektu koji se odnosi na monitoring prava na odbranu i pretpostavke nevinosti, koji je finansirao Švedski helsinški komitet. Ovogodišnjim projektom sprovedeno je istraživanje koje je imalo za cilj analizu i procjenu stanja po pitanju implementacije onih zakonskih odredbi koje je zakonodavac regulisao ugledajući se na međunarodne ugovore, tačnije *Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama*.

Smatrajući da se pravna država upravo gradi u konkretnim slučajevima primjenjujući opšte odredbe predviđene međunarodnim standardima kao i praksu međunarodnih sudova, Centar za monitoring nastoji da ovakvim istraživanjima i njihovim zaključcima doprinese stvaranju pravne države Crne Gore.

Odredbe Evropske konvencije koje su bile predmet pažnje ovog projekta su upravo članovi 5. i 6., odnosno pravao na slobodu i bezbjednost ličnosti i pravo na pravično suđenje.

Tokom ovog projekta stavljen je manji akcenat na zakonsku reglamentaciju i njenu usklađenost sa međunarodnim konvencijama, iako je ta usklađenost relativna jer mora ići u skladu sa tumačenjima Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu. U većoj mjeri se posvetila pažnja praktičnoj primjeni odredbi Evropske konvencije.

Rezultat koji se postigao realizacijom tog projekta jeste uvid u stepen poštovanja odnosnih odredbi u praksi od strane pravosudnih organa i drugih subjekata, misleći pri tome kako na domaće zakone tako i na konkretno navedene odredbe Evropske konvencije čija je neposredna primjena takođe obligatorna.

Tokom realizacije ovog projekta izvršena je analiza pravnog okvira, analiza rada suda kroz statističke podatke na nivou Crne Gore kao i na osnovu podataka iz Osnovnog suda u Podgorici, fokus grupa sa sudijama Višeg suda, dubinski intervjui sa osuđenim licima kao i licima prema kojim se i dalje vodi postupak i CATI (Computer Assisted Telephone Interviewing) istraživanje javnog mijenja.

Realizacijom ove metodologije Centar za monitoring je došao do rezultata koji ukazuju na određene tendencije u kršenju ili nepotpunoj primjeni članova 5. i 6. Evropske konvencije. Takođe se došlo do određenih smjernica na kojima se u narednom periodu treba fokusirati kako bi upravo primjena navedenih odredbi bila dovedena na visok nivo.

Projekat

MONITORING FINANSIRANJA REFERENDUMSKE KAMPANJE

Projekat "Monitoring finansiranja referendumske kampanje" predstavlja nastavak napora da se podigne nivo transparentnosti u oblasti finansiranja političkih partija. Projekat je podržan od strane USAID-a i USAID ORT-a.

Centar za monitoring je ovim projektom sproveo monitoring finansiranja kompletne referendumske kampanje. Na samom početku realizacije projekta potpisan je Sporazum sa Odborom za finansiranje referendumske kampanje, zvaničnim skupštinskim tijelom koje je bilo zaduženo za finansiranje referendumske kampanje. Saradnja sa Odborom posebno je došla do izražaja u razmatranju Izvještaja o porijeklu, visini i strukturi prikupljenih i utrošenih sredstava koje su subjekti referendumske kampanje podnosili.

Jedna od osnovnih aktivnosti projekta je bio monitoring političkog marketinga obje opcije u referendumskoj kampanji, kojim su bili obuhvaćeni svi štampani mediji koji izlaze na teritoriji Crne Gore, kao i elektronski mediji koji postoje na nacionalnom nivou. Cilj monitoring marketinga je dobijanje realne procjene troškova za vođenje referendumske kampanje, što je bilo veoma značajno kada su se razmatrali izvještaji o utrošenim sredstvima. Osim toga, CEMI je u okviru projekta imao posmatrača na svim značajnijim predreferenduskim skupovima, a u cilju dobijanja realne slike o mogućim troškovima organizacije istog.

Na kraju projekta, CEMI je pripremio i objavio publikaciju "Monitoring finansiranja referendumske kampanje" koja sadrži analizu pravnog okvira koji se tiče ove materije, izvještaj o monitoringu marketinga kao i finansijske izvještaje koje su podnijeli učesnici referendumske kampanje sa komentarom. Publikacija sadrži i mišljenje javnosti o finansiranju referendumske kampanje, koje predstavlja rezultat CATI istraživanja koje je rađeno za ovu svrhu.

Projekat

**UNAPREĐENJE IZBORNOG ZAKONODAVSTVA:
KAMPANJA JAVNOG ZASTUPANJA**

CEMI je krajem u oktobru 2006. godine započeo sa implementacijom projekta “**Unapređenje izbornog zakonodavnog okvira u Crnoj Gori: Kampanja javnog zastupanja**”. Cilj ovog projekta je unaprijeđivanje izbornog zakonodavstva kroz formiranje adekvatne podloge za usvajanje novog izbornog zakona u crnogorskom Parlamentu.

Zastarjela rješenja koje postojeće zakonodavstvo nudi kao i novija legislatura u sličnim i povezanim oblastima (zaštita manjina, antikorupcija, finansiranje političkih partija, itd.) zahtijevaju promjene i nova kompatibilnija rješenja. CEMI je mišljenja da se u sistematsko rješavanje problema političkog predstavljanja mora ući upravo nakon formiranja političke scene za četvorogodišnji period koji slijedi.

CEMI je do sada pripremio dva modela zakona – o izborima i republičkoj izbornoj komisiji. Ovaj projekat podrazumijeva pripremu potrebnog materijala za donosiocje odluka koje se tiču usvajanja kvalitetne legislature. Istovremeno, znači i stvaranje šireg društvenog konsenzusa o nekim od najvažnijih pitanja političkog predstavljanja – predstavljanje žena i manjina, tipovi izbornog sistema (većinski i proporcionalni), imperativni ili slobodni mandat, monitoring troškova i finansijskih tokova u izbornim kampanjama te sloboda medija u procesu izvještavanja o izbornom procesu.

Projektne aktivnosti uključuju pripremu 5 publikacija koje će poslužiti kao početna osnova za diskusiju o različitim modelima i rješenjima, kao i organizovanje javne debate o uvođenju novina u izbornom zakonodavstvu, kroz organizovanje okruglih stolova u periodu od oktobra 2006. do avgusta 2007. Na ovim okruglim stolovima učešće će uzeti predstavnici političkih partija, univerzitetski profesori, eksperti, članovi NVO sektora, novinari, predstavnici međunarodnih organizacija, predstavnici Vlade RCG. Projekat je nastavio realizaciju u 2007. godini.

Sredstva za realizaciju projekta obezbijedili Nacionalna zadužbina za demokratiju (**National Endowment for Democracy**) - **NED** i Norveška narodna pomoć (**Norwegian People's Aid**) - **NPA**.

Projekat

PRIRUČNIK O KONFLIKTU INTERESA ZA JAVNE FUNKCIONERE

Projekat štampanja prvog izdanja "Priručnika o konfliktu interesa" u okviru programa *Dobra uprava* predstavlja jedan od rezultata prošlogodišnjeg projekta Edukacija javnih funkcionera o konfliktu interesa. Zahvaljujući podršci Demokratske komisije za male grantove Američkog konzulata u Podgorici, CEMI je izdao priručnik o konfliktu interesa, koji je nastao u saradnji sa Republičkom komisijom za utvrđivanje konflikta interesa.

Prilikom izrade ovog priručnika, uređivački tim se opredijelio za koncept izrade vodiča kroz zakonske propise, a ne njihovog tumača. Cilj ove publikacije je da javnim funkcionerima približi problematiku konflikta interesa i na prijemčiv način predstavi njihove zakonske obaveze u vršenju javnih poslova.

CEMI je dosad imao uspješnu saradnju sa Komisijom za utvrđivanje konflikta interesa na polju edukacije javnih funkcionera i izrade baze podataka o javnim funkcionerima, pomoću koje se podaci mogu pretraživati putem interneta. Izdavanjem ove publikacije CEMI je olakšao primjenu postojećeg Zakona o konfliktu interesa i unaprijedimo postojeći nivo poštovanja odredbi ovog zakona.

Priručnikom su obuhvaćene sljedeće teme:

- konflikt interesa kao socio-politički problem i njegove implikacije;
- javne funkcije na koje se odnosi Zakon o konfliktu interesa;
- obaveze javnog funkcionera;
- zabranjena ponašanja;
- vršenje javne funkcije i drugih dužnosti;
- uloga i nadležnosti Komisije za utvrđivanje konflikta interesa;
- primjeri najčešćih situacija konflikta interesa javnih funkcionera;
- potencijalni konflikt interesa i mehanizmi prevencije;
- iskustva zemalja u regionu i međunarodni standardi u pogledu;
- sugestije za unapređenje domaćih zakonskih mehanizama za suzbijanje konflikta interesa.

Projekat
UPOZNAJ SISTEM DA BI GA MIJENJAO

U okviru programa za civilno društvo, a pod pokroviteljstvom Olof Palme centra iz Švedske, Centar za monitoring je u decembru, 2002.godine započeo sa realizacijom projekta "*Upoznaj sistem da bi ga mijenjao*" sa ciljem edukacije mladih ljudi u Crnoj Gori o pravno-političkom sistemu države u kojoj žive kao i načinu funkcionisanja državnih institucija.

Realizacijom projekta "*Upoznaj sistem da bi ga mijenjao*" CEMI je želio uticati na srednjoškolce na način da postanu svjesni činjenice da su dio sistema i da imaju mogućnost da ga mijenjaju kao njegovi budući nosioci. Projekat je imao za cilj da probudimo njihovo interesovanje za pravno-politički sistem zemlje u kojoj žive, da usmjeri njihove ideje i podigne građansku svijest tih mladih ljudi. Projekat se kao i prethodnih godina realizovao u tri faze.

Prva faza

CEMI-jev tim trenera je, u cilju realizovanja radionica, posjetio 22 srednje škole u periodu od marta do kraja maja 2006. godine. Učesnici radionica su tom prilikom dobili materijal u kojem su predstavljene državne institucije i njihov način funkcionisanja, kao i prvo izdanje CEMI-jevog priručnika za srednjoškolce "*Upoznaj sistem da bi ga mijenjao*". Na radionicama, treneri su upoznali učesnike sa osnovama pravno-političkog sistema Republike i uputili ih na mehanizme funkcionisanja državno-pravnog sistema, i to kroz simulaciju rada osnovnih državnih institucija. Improvizujući način funkcionisanja institucija i stavljajući se u ulogu Predsjednika Republike, poslanika u Parlamentu, članova Vlade i Ustavnog suda, učesnici su imali mogućnost da slobodno govore kako o prednostima, tako i o manama i problemima koje su "uočili" u državno-političkoj strukturi Republike. Na kraju radionica, tim trenera je učesnicima dodjeljivao zadatak da napišu rad na temu "*Upoznaj sistem da bi ga mijenjao*". CEMI je u junu, na osnovu literarnog umijeća koje su đaci iskazali u svojim radovima, kao i na osnovu pokazane kreativnosti i zainteresovanosti na radionicama, odabrao po dva učenika iz svake škole, koji su kasnije prošli obuku za vršnjačke edukatore.

Druga faza

U drugoj fazi projekta organizovan je ljetnji seminar za vršnjačke edukatore u Ulcinju, na kojem su predavači bili univerzitetski profesori i predstavnici nevladinog sektora. Odabrani učenici su na ovom seminaru imali priliku da prošire već stečena znanja o političko-pravnom sistemu Republike, kao i da se upoznaju sa načinom funkcionisanja nevladinih organizacija i ulogom civilnog sektora u procesu odlučivanja i integrisanja Crne Gore u evropske tokove.

Treća faza

Vršnjački edukatori su u trećoj fazi realizacije projekta imali zadatak da u svojim školama održe radionice, na kojima su svojim vršnjacima prenijeli stečena znanja, na prijemčiv način, kroz interaktivno učenje na zadatu temu. CEMI-jevi treneri su ovom prilikom nadgledali rad vršnjačkih edukatora i pomagali im u realizaciji radionica. Projektom je obuhvaćeno preko 1 200 srednjoškolaca iz 12 crnogorskih opština.

Institucionalne posjete

Predsjednik Vlade Republike Crne Gore, Milo Đukanović, primio je 14. marta treću generaciju vršnjačkih edukatora angažovanih na CEMI-jevom projektu "Upoznaj sistem da bi ga mijenjao".

Na prijemu, koji je u zgradi Vlade trajao duže od dva sata, edukatori su imali priliku da razgovaraju sa premijerom o značaju, nadležnostima, načinu funkcionisanja i mjestu Vlade u sistemu vlasti. Po završetku uvodnog izlaganja predsjednika Vlade, edukatori su njemu lično i potpredsjedniku Vlade za politički sistem i unutrašnju politiku, Draganu Đuroviću, postavljali pitanja o aktuelnim političkim dešavanjima, rezultatima reforme Vlade i pitanja koja se tiču perspektive gradova iz kojih oni dolaze.

Projekat KOALICIJA NEVLADINIH ORGANIZACIJA SARADNJOM DO CILJA

U Podgorici je 25. maja 2006. godine registrovana i počela sa radom **Koalicija NVO- Saradnjom do cilja**. Centar za monitoing CEMI je jedan od osnivača mreže. Osnovni razlozi koji su motivisali osnivače Koalicije da se udruže i u saradnji sa drugim NVO pokrenu kampanju, leže u činjenicama da još uvijek ne postoje sistemski ni institucionalni mehanizmi saradnje NVO i Vlade Republike Crne Gore. Takođe ne postoji adekvatan sistem finansijskih davanja nevladinim organizacijama iz državnih fondova (prvenstveno od strane Skupštine Republike Crne Gore i fonda

od igara na sreću), a unutar samog nevladinog sektora nije dovoljno usvojena programska i finansijska javnost rada.

Ključni rezultati kampanje su vezani za donošenje dokumenata na osnovu kojih će se stvoriti pretpostavke za definisanje kvalitetnijih mehanizama saradnje sa Vladom i Skupštinom Republike Crne Gore i poboljšanje programske i finansijske transparentnosti rada nevladinog sektora.

Nakon 3 kruga konsultacija sa nevladinim organizacijama u svim crnogorskim opštinama, prikupljeni su komentari i pripremljena su 3 dokumenta:

- Nacrt Strategije saradnje Vlade RCG i nevladinih organizacija
- Kodeks nevladinih organizacija
- Nova struktura finansiranja nevladinih organizacija iz fondova javnog sektora

Nakon potvrđivanja ovih dokumenata biće održana Konferenciji nevladinih organizacija, kojom počinje druga faza kampanje u kojoj će dokumenti Strategija saradnje Vlade RCG i NVO i Struktura finansiranja NVO iz fondova javnog sektora biti usaglašeni sa državnim institucijama u čijoj nadležnosti je njihovo usvajanje. Predstavnici Centra za monitoring koordinirali su rad grupe koja je izradila Kodeks nevladinih organizacija.

Koalicija nevladinih organizacija - Saradnjom do cilja do sada okuplja 200 nevladinih organizacija iz Crne Gore.

Ova inicijativa se realizuje uz podršku američkog naroda preko Američke Agencije za međunarodni razvoj (USAID), odnosno kroz program civilnog društva - Crnogorski program javnog zastupanja.

Projekat
EU DEBATNI KLUBOVI

Kao nastavak projekta *“Upoznaj Evropsku uniju”* koji se realizuje u kontinuitetu od 2003. godine, Centar za monitoring je inicirao osnivanje i rad EU debatnih klubova u šest crnogorskih srednjih škola. Osnivanjem tih klubova CEMI je proširio program edukacije srednjoškolaca, u okviru kojeg su do sada realizovani projekti *“Upoznaj Evropsku uniju”* i *“Upoznaj sistem da bi ga mijenjao”*. Projekat je realizovan pod pokroviteljstvom Britanske ambasade.

U saradnji sa Ministarstvom prosvjete i nauke odabrano je šest srednjih škola u kojima su osnovani EU debatni klubovi. To su: Gimnazija *“Slobodan Škerović”* u Podgorici, Gimnazija na Cetinju, Gimnazija *“Tanasije Pejatović”* u Pljevljima, Srednja škola *“30. septembar”* u Rožajama, Srednja škola *“Ivan Goran Kovačić”* u Herceg Novom i Srednja škola *“Bratstvo jedinstvo”* u Ulcinju. Rad debatnih klubova su koordinirali odabrani profesori u saradnji sa CEMI-jevim koordinatorom projekta. U cilju što kvalitetnijeg rada osnovanih debatnih klubova, odabrani profesori su prošli trodnevnu teorijsku i praktičnu obuku o tehnikama debatovanja, nenasilnoj komunikaciji, i drugim oblicima aktivnog učenja.

EU klubovi imaju za cilj edukaciju srednjoškolaca o vještinama argumentovane rasprave, podsticanja nenasilne komunikacije i kontinuiranog pružanja i širenja informacija o Evropskoj uniji. Klubovi su radili do kraja školske godine, a debate organizovane po formatu Karl Poper. Tokom ljetnjeg raspusta održan je i debatni turnir na kojem je učestvovalo svih šest klubova.

Pored odabranih profesora, rad EU klubova su u značajnoj mjeri osnažili i CEMI-jevi vršnjački edukatori koji su pohađali zimsku školu decembra 2005. godine. Škola je organizovana u saradnji sa Ministarstvom za evropske integracije i nevladinim sektorom na temu Evropske unije.

Projekat
EDUKACIJA SLUŽBENIKA
LOKALNIH SAMOUPRAVA O EVROPSKOJ UNIJI

Centar za monitoring CEMI je, u okviru programa Evropske integracije u saradnji sa Ministarstvom za ekonomske odnose sa inostranstvom i evropske integracije, sproveo "Edukaciju lokalnih službenika o Evropskoj uniji". Projekat je imao za cilj podizanje nivoa znanja službenika lokalnih samouprava o Evropskoj uniji i evropskim integrativnim procesima u Crnoj Gori. Realizovan je zajedničkim naporima CEMI-ja i pomenutog Ministarstva kroz organizaciju seminara u 7 gradova, na kojima su prisustvovali službenici iz 21 opštine.

Crna Gora se aktivno uključuje u proces stabilizacije i pridruživanja Evropskoj uniji kao država koja je na to upućena svojim geografskim položajem, istorijskim iskustvom, ekonomskim, političkim i socijalnim razlozima, kulturnom baštinom i sveobuhvatnim modernim vrijednosnim opredjeljenjima. Jedna od značajnih društvenih grupa upućena na proces integracija su službenici lokalnih samouprava iz čitave Crne Gore. Iako u procesu pregovora učestvuju eksperti iz određenih oblasti, službenici iz lokalnih samouprava ipak nose značajnu ulogu u sprovođenju promjena koje su neophodne kako bi se ispunili kriterijumi za pristupanje. Takođe, oni predstavljaju i vezu sa građanima i na najbolji način mogu, u direktnoj komunikaciji, uticati na informisanost i formiranje stavova građana o Evropskoj uniji.

Kako je državna administracija skoncentrisana najvećim djelom u Podgorici, tako se i najviše napora ulaže u edukaciju i mobilizaciju tih službenika, a znatno manje pažnje se obraća na službenike iz ostalih opština. Da bi se proces integracije što efikasnije odvijao, neophodno je uključiti službenike lokalnih samouprava iz svih dijelova Crne Gore što je CEMI i učinio realizacijom projekta.

Projekat je podržan od strane Fondacije za otvoreno društvo, predstavništvo Crna Gora.

Projekat GRADANSKO NADGLEDANJE REFERENDUMA

Gradansko nadgledanje referenduskog procesa

Projekat gradanskog nadgledanja Referenduma u Crnoj Gori bio je jedan od najvažnijih i vjerovatno najtežih projekata koje je Centar za monitoring realizovao od početka svog rada. Njegov cilj je bio da se obezbjeđivanjem nadzora građana nad svim fazama referenduskog procesa obezbijede uslovi za održavanje demokratskog i fer Referenduma. Zadatak koji je stajao pred organizacijom bio je vrlo kompleksan: obezbijediti kontinuirani monitoring predreferenduskog procesa u smislu: monitoringa rada cjelokupne referendumske administracije, monitoringa ponašanja svih referenduskih subjekata i monitoringa izvještavanja medija, organizovati i obučiti mrežu od preko 1.300 građana da posmatraju proces glasanja tokom cijelog dana na 1121 glasačkom mjestu i redovno i objektivno izvještavaju o svim nepravilnostima, izlaznosti i na kraju, rezultatima i, kada su glasačka mjesta zatvorena – obezbijediti brze i precizne rezultate Referenduma. Sve to je trebalo uraditi u uslovima potpune

polarizacije društva u kojoj je bilo vrlo teško sačuvati neutralan stav organizacije, u kontekstu gdje svaki pojedinac ima veoma snažna osjećanja povodom teme i gdje su za sve sudionike procesa pravila bila manje važna od konačnog ishoda.

Svoju ulogu CEMI je vrlo precizno definisao prije samog početka projekta – posmatrati proces, izvještavati o svim nepravilnostima i tačno, brzo i precizno saopštiti rezultate odmah po zatvaranju biračkih mjesta, kako bi se otklonile sve nedoumice i mogućnosti da se širenjem različitih informacija podstaknu sukobi.

Ovaj zadatak CEMI je u veoma teškim uslovima i iako izložen brojnim pritiscima, kako na organizaciju, tako i na pojedince u njoj, u potpunosti uspješno obavio. Tokom dana, posmatrači su nepogrešivo radili, javnost je obaviještavana o svim detaljima sa svih glasačkih mjesta i o izlaznosti. Prvi rezultati su saopšteni na osnovu uzorka u 21:35 h i prema njima 56.3% birača glasalo za nezavisnost. Sve vrijeme odstupanje između prve i završne procjene se nalazilo u okviru najavljene dozvoljene margine greške +/- 1% i potvrdilo ispravnost korišćenog metoda.

Pretpostavljajući da će osim uzorka biti potrebno što prije objaviti procjenu koja će obuhvatiti rezultate sa svih biračkih mjesta CEMI je samostalno organizovao paralelni PVT centar koji se bavio isključivo rezultatima sa svih biračkih mjesta. Cilj da se raspolože sa rezultatima sa svih biračkih mjesta do ponoći je ostvaren. U 24:00h CEMI je organizovao posljednju konferenciju za novinare na kojoj je objavljena

konačna procjena rezultata - 55.5% u korist opcije za nezavisnost. Finalna procjena je bazirana na osnovu obrađenih rezultata sa svih biračkih mjesta.

Dva dana kasnije, Republička referendumska komisija je objavila preliminarne rezultate Referenduma, dakle, 55.5% za i 45.5% protiv opcije za nezavisnos. Zvanični rezultat je potvrdio CEMI-jevu procjenu datu dva dana ranije. Odstupanja CEMI-jeve finalne procjene u odnosu na zvanične rezultate nije bilo.

Kako je organizovano građansko nadgledanje Referenduma?

Projekat Građanskog nadgledanja Referenduma bio je veoma kompleksan i sa stanovišta unutrašnje organizacije i koordinacije. Trebalo je sinhronizovati rad preko 1.400 ljudi koji su u njega bili uključeni u različitim ulogama – posmatrači, monitori medija, dugoročni posmatrači, PVT operateri, asistenti. U tome su sjajan posao obavili koordinatori projekta i pojedinačnih segmenata projekta. Cjelokupan projekat ćemo opisati kroz rad šest timova:

- Rad tima koji je bio zadužen za praćenje referendumske procedure i ponašanja subjekata referenduskog procesa- dugoročni posmatrači (“long term observers”) - LTO tim;
- Rad tima za monitoring medija;
- Rad time za koordinaciju mreže volontera;
- Rad tima za izračunavanje rezultata PVT metodom;
- Rad tima za odnose sa javnošću.
- Tim za praćenje finansiranja referendumske kampanje (poseban projekat podržan od USAID i USAID/ORT-a)

Nadgledanje referendumske procedure i rada subjekata i administracije u referendumskom procesu (LTO tim)

Da bi što potpunije nadgledao rad referendumske administracije i ponašanje referendumskih subjekata CEMI je formirao timove dugoročnih posmatrača – tzv. LTO timove (long term observers). Ovi timovi su pratili sva dešavanja koja su mogla na bilo koji način uticati ili ugroziti sam referendumski proces, i to u predreferendumskom periodu, tokom referendumske kampanje, na sam dan referenduma i nakon tog dana.

Rad LTO timova, koji su u Crnoj Gori formirani po prvi put od domaćih posmatrača «pokrio» je sljedeće dijelove Crne Gore:

Tim 1 – Podgorica, Danilovgrad i Cetinje

Tim 2 – Podgorica, Danilovgrad i Cetinje

Tim 3 – Nikšić, Plužine i Šavnik

Tim 4 – Ulcinj, Bar, Budva, Kotor, Tivat, i Herceg Novi

Tim 5 – Kolašin, Mojkovac, Bijelo Polje, Berane, Andrijevica, Plav, Rožaje, Žabljak i Pljevlja.

Koordinator je upravljao i organizovao rad timova i na osnovu njihovih izvještaja pripremao sedmične izvještaje za javnost. U predreferendumskom periodu pripremljeno je 5 sedmičnih izvještaja, jedan o toku referenduskog dana i jedan konačni izvještaj. Tokom predreferenduskog procesa, LTO timovi su takođe održali treninge za preko 1400 kratkoročnih posmatrača. Svi CEMI -jevi posmatrači prošli su intenzivnu obuku o tome šta i kako treba posmatrati. U tom smislu, ovaj projekat je imao i edukativnu funkciju jer je 1.400 građana Crne Gore veoma široko edukovano o samom Referendumu. U okviru ovog projekta, napravljena je i posebna publikacija koja je služila kao priručnik posmatračima. Ova publikacija na jasan i sažet način pružila sve relevantne informacije o tome kako posmatrati Referendum, o samom projektu i projektnim aktivnostima, pravima posmatrača, subjektima procesa, referendumskoj proceduri,

konkretnim upustvima za dan Referenduma za posmatrače kao i kodeks ponašanja za sve posmatrače. Publikacija se pokazala kao odličan podsjetnik posmatračima po kojem su svakog trenutka mogli da se pozovu na svoja prava, prisjete se relevantne zakonske regulative, obaveza subjekata u procesu, itd. LTO timovi su nadgledali ponašanje svih subjekata sa posebnim akcentom na aktivnosti koje se tiču zaštite prava građana. Tokom svake sedmice, LTO timovi su pratili poštovanje zakona, posebno od strane tijela ovlašćenih za sprovođenje Referenduma i na republičkom i na opštinskom nivou, kao i ponašanje državnih organa zaduženih za upis glasača u glasačke spiskove.

LTO timovi su takođe budno pratili i izvještavali o javnom promovisanju političkih blokova. Praćen je rad, kako najvećih medija u Republici, tako i rad svih medija na lokalnom nivou. Posebna pažnja je usmjerena na rad Republičke i opštinskih referendumskih komisija. Članovi LTO timova su prisustvovali sjednicama pomenutih tijela i svoja zapažanja unosili u izvještaje.

Dakle, LTO timovi su u toku referenduskog procesa nadgledali:

- Rad referendumskih komisija i odbora;
- Implementaciju Zakona o referendumu i drugih relevantnih zakona;
- Političke i pravne aspekte kampanje;
- Poštovanje ljudskih prava i prava manjina;
- Razne aspekte sigurnosti građana;
- Način finansiranja kampanje od strane političkih blokova.

Kako bi se postigao osnovni cilj građanskog nadgledanja čitavog procesa, CEMI je objavljivao već pomenute sedmične izvještaje sa svim informacijama do kojih su došli LTO timovi. Ovi izvještaji su obuhvatili podatke sa promocija političkih blokova, podatke o radu RRK, ORK i biračkih odbora, nepravilnosti u radu državnih organa koji su ovlašćeni za upis birača u biračke spiskove, ponašanje političkih blokova i informacije o različitim pritiscima na građane. Sedmični izvještaji predstavljeni na press konferencijama poslani su na sve relevantne adrese u Crnoj Gori.

Prisustvo članova LTO timova sjednicama ORK i RRK znatno je uticalo na stepen kvalitet rada ovih tijela, s obzirom da je preko naših izvještaja njihov rad postao javan i u potpunosti transparentan. Isti slučaj je bio i sa ostalim državnim institucijama.

Projekat je ne samo u ovom segmentu već i u cjelini uticao na povećanje transparentnosti referenduskog procesa i da će se to odraziti na sve buduće izborne/referendumske izbore. Ovim projektom je kao nastavak dosadašnjih CEMI-jevih aktivnosti u oblasti izbora, opet ukazano na značaj poštovanja relevantne zakonske regulative kao i na moguće izmjene, jer su se upravo kroz rad državnih organa, ponašanje političkih blokova, djelovanje medija i odražavanje svih tih procesa na građane/birače kao nosioce procesa, mogli uočiti nedostaci izborne regulative i institucionalne podrške izborima/referendumu.

Praćenje izvještavanja medija tokom referendumske kampanje, TIM ZA MONITORING MEDIJA

Tim za monitoring medija je imao sljedeću strukturu: koordinator za monitoring medija, jedan metodolog i 12 lica koja su prošla trening za monitoring štampanih i elektronskih medija. Metodolog koji je angažovan kao podrška radu ovog tima bio je dr Miloš Bešić. On je pripremio metodologiju rada tima i na kraju radnog procesa analizirao prikupljene podatke. Nadgledan je rad sljedećih štampanih medija: Vijesti, Dan, Republika, Pobjeda, Večernje novosti i Blic. Od elektronskih medija monitoring je obuhvatio sljedeće: TVCG1, TVCG2, TV In, TV Montena, MBC i Elmag.

Metodologija rada je obuhvatila i kvantitativne i kvalitativne metode. Članovi tima su prošli određene treninge upravo da bi znali kako da sakupljaju potrebne podatke i analiziraju rad medija.

Pripremljena su i javnosti predstavljena dva izvještaja. Konačni izvještaj monitoringa koji je tom prilikom sačinjen predstavlja primjer kako se ovaj tip izvještaja radi i kao takav se izučava na Fakultetu političkih nauka u Podgorici. Izvještaj je jedan od tekstova u ovoj publikaciji.

Nadgledanje procesa glasanja na svim biračkim mjestima

TIM ZA KOORDINACIJU MREŽE VOLONTERA

Mreža za nadgledanje referenduskog procesa imala je strukturu piramide. Na vrhu te piramide bio je nacionalni coordinator sa dva zamjenika (jedan je bio zadužen za regrutovanje volontera i koordinaciju na jugu a drugi za isti process na sjeveru). Teritorija Crne Gore je bila podijeljena na 8 regiona i za svaki region je bio zadužen po jedan regionalni coordinator. Broj mobilnih monitora u određenoj opštini zavisio je od broja biračkih mjesta u njoj, a ukupni broj ovih monitora je bio 40. Regionalni coordinatori i mobilni monitori su regrutovali volontere za posmatranje referenduskog procesa. Na teritoriji republike je bilo 1121 biračkih mjesta a od strane RRK akreditovano je 1493 posmatrača (spisak CEMI -jevih posmatrača može se naći www.rrk.cg.yu – zvaničnom sajtu Republičke referendumske komisije). U Crnoj Gori je za referendum utvrđeno 1121 biračko mjesto (uključujući tri biračka mjesta u kaznenim ustanovama) i CEMI je pokrio sva biračka mjesta. Posmatrači su bili dužni da se javljaju i informišu Centralnu kancelariju o svim nepravilnostima. Rezultati su javljani 7 puta u toku dana, na svaka dva sata, počevši od 9:30 ujutru, kada su posmatrači trebali da jave da li su biračka mjesta otvorena na vrijeme i saglasno zakonskoj proceduri.

Paralelno prebrojavanje rezultata - PVT TIM

CEMI je za utvrđivanje rezultata Referenduma koristio metode paralelnog prebrojavanja glasova (PVT) i parcijalnog paralelnog prebrojavanja glasova (PPVT). Naime, PVT i PPVT metode se baziraju na sakupljanju rezultata glasanja sa biračkih mjesta nakon završetka procesa glasanja i pregledanja listića. Sakupljeni rezultati se procesuiraju i sabiraju. Razlika između PVT i PPVT je u tome što se PPVT metoda bazira na reprezentativnom uzorku sa određenog broja biračkih mjesta, tako da je ova metoda brža, ali manje pouzdana. Zbog značaja, kako brzine, tako i tačnosti, CEMI se odlučio za kombinaciju obje metode, što se kasnije pokazalo kao ključno važno za uspjeh projekta. Prva je trebalo da osigura brzu i dovoljno preciznu informaciju a druga je

bila kontrolni mehanizam i način dolaznja do potpunih rezultata do kraja noći. U cilju obezbeđivanja optimalnih tehničkih uslova organizovana su dva kompjuterska centra. Rad i obradu podataka u PPVT centru, u kome su se odrađivali podaci sa biračkih mjesta koja su se nalazila u uzorku, partnerski su organizovali CEMI i CeSID.

Paralelno sa PPVT centrom CEMI je samostalno organizovao rad i obradu podataka u PVT centru, u kome su se obrađivali podaci sa svih biračkih mjesta u Crnoj Gori. CEMI je za ovu priliku izradio posebni softver koji je omogućavao precizno praćenje rezultata iz sekunda u sekund, kao i izbornih nepravilnosti na cijeloj teritoriji Crne Gore. Zbog osjetljivosti procesa krenulo se od činjenice da precizne i brze informacije o rezultatima referenduma jesu od ključnog značaja za ovaj projekat, jer upravo one mogu suzbiti moguće konflikte koji bi proizašli iz proglašenja „pobjede“ od strane

oba bloka. Ovo je nosilo još veću važnost s obzirom na to da se očekivalo da rezultati budu prilično na granici koja je potrebna za uspjeh ili neuspjeh Referenduma. Uzorak PPVT metode je brižljivo biran, s obzirom na to da je trebalo da pomiri dva suprotna zahtjeva i cilja: brzinu i pouzdanost. Naime, što je dobijeni uzorak brži, to je manje pouzdan i obrnuto.

Uzorak koji je korišten obuhvatio je 299 biračkih mjesta i imao je mogućnost greške do +/- 1%. Ova margina greške se pokazala kao dovoljno široka, jer je uzorak sa referenduma bio pouzdan i uspješan. Kao rezultat, sve je funkcionisalo po planu na dan Referenduma. Posmatrači su zvali 7 puta kako bi javljali o rezultatima glasanja, i to u 9:30, 11:30, 13:30, 15:30, 17:30, 19:30 i 20:30. U skladu sa tim, organizovano je 7 konferencija za novinare, i to 30 minuta nakon zakazanih poziva, i tim prilikama javnost je bila upoznata sa procentom birača koji su izašli na birališta i glasali. Biračka mjesta su zatvorena u 21:00 i posmatrači su javljali rezultate odmah nakon prebrojavanja svih glasova.

Prvi rezultati su saopšteni na osnovu rezultata uzorka u 21:35 h i prema njima 56.3% birača glasalo za nezavisnost. Sat vremena nakon toga predsjednik CeSID -a predstavio je rezultat na osnovu zajedničkog uzorka od 55.3% . U 24:00h CEMI je organizovao posljednju konferenciju za novinare na kojoj je objavljena konačna procjena rezultata - 55.5% u korist opcije za nezavisnost. Finalna procjena je bazirana na rezultatima koje je obradio CEMI -jev PVT centar na osnovu obrađenih rezultata sa svih biračkih mjesta. Dva dana kasnije, Republička referendumska komisija je objavila preliminarne rezultate Referenduma, dakle, 55.5% za i 45.5% protiv opcije za nezavisnost.

PR TIM – Presentacija projekta i javne aktivnosti

I PR tim je izuzetno dobro obavio svoj zadatak i redovno, brzo i tačno informisao građane o svim nalazima posmatrača. Na dan Referenduma, održano je 10 pres konferencija. Od 10:00 ujutru do 8:00 naveče, one su organizovane svaka dva sata, kako bi se javnost informisala o stepenu izlaznosti i nepravilnostima. Konferencije CEMI -ja na dan referenduma jako dobro su ispraćene putem elektronskih medija. Pet domaćih vodećih TV stanica (RTCG, TV IN , TV Montena i TV MBC) i Radio televizija Srbije izvještavale su uživo iz press centra tokom cijelog dana. Veliki broj domaćih i stranih novinara prisustvovao je CEMI -jevim konferencijama, posebno onoj u 21:35 kada su objavljeni preliminarni rezultati.

Preko 120 domaćih i stranih novinara zatražilo je akreditaciju CEMI -ja na dan referenduma. Prema internoj evidenciji, između 80 i 100 novinara izvještavalo je iz CEMI-jevih prostorija o dešavanjima na dan referenduma. Zbog važnosti referenduma i svih informacija koji se tiču ovog procesa pored zvanične prezentacije CEMI -ja (www.cemi.cg.yu). Pripremljena je nova web strana www.referendummontenegro.cg.yu, koja je sadržala sve relevantne informacije, dokumentaciju, zakone i regulativu koja je bitna za referendumski process, izvještaje i važne linkove. Ova web strana je bila jedna od rijetkih koja je na jednom mjestu imala informacije o tome gdje i kako glasati, gdje i kako provjeriti da li je birač upisan u birački spisak, kao i informacije o domaćim i stranim posmatračkim misijama, akreditovanim novinarima itd. Podaci o referendumskom procesu bili su na vrijeme ažurirani. Sve izjave CEMI -ja, izvještaji kao i bilten koji smo radili bili su dostupni svima preko ove web strane. Svi dokumenti su postojali na crnogorskom i na engleskom jeziku.

Tokom dana referenduma, preko 120.000 lica posjetilo je www.referendummontenegro.cg.yu U sljedećih nekoliko dana nakon toga, taj broj se

povećao na preko 210.000. Informacije o rezultatima i nepravilnostima su ažurirane redovno tokom dana, dok su preliminarni rezultati objavljeni online 40 minuta nakon zatvaranja biračkih mjesta. Sa ažuriranjem smo nastavili sve dok RRK nije objavila i proglasila konačne rezultate referenduma.

Najbolji indikator uspješnosti našeg website-a, bio je u prvom redu broj posjetilaca. Komentari koje smo primili takođe su potvrdili da je ova stranica bila jako korisna velikom broju ljudi, ne samo iz Crna Gore i Srbije nego i onima van granica ove dvije države. Primarna ideja pisanja sedmičnog biltena podrazumijevala je namjeru da obuhvati sve informacije o nadgledanju kampanje, rada medija i ostalih informacija relevantnih za referendumski proces, kako bi na taj način dao jedan dobar pregled zaključaka nadgledanja Centra za svaku sedmicu posebno.

Pored izvještaja CEMI - ja, R-INFO je takođe imao pregled svih relevantnih vijesti koje su objavljene u medijima. U biranju takvih vijesti, vodilo se računa o jednakoj zastupljenosti svih medija. Objavljeno je 6 biltena, u dvojezičnoj formi. R-INFO je distribuiran na preko 500 adresa svake sedmice. Sve republičke i lokalne institucije, mediji, domaće i strane posmatračke misije, donatori, partneri kao i ostale interesne strane, bili su uključene u spisak primaoca. Svaki objavljeni R-INFO bio je dostupan i u PDF formatu. R-INFO se pokazao uspješnim zahvaljujući prvenstveno svom formatu: on je obezbjeđivao bitne podatke na jednom mjestu na jako sažet, prijemčiv i vizuelno pogodan način. Pokrivenost aktivnosti Centra od strane različitih medija bila je odlična. CEMI je napravio press clipping o izvještavanju u vezi svojih aktivnosti u medijima tokom referenduskog perioda. Ovaj proces je obuhvatio period od 7. aprila do 5. juna i tiče se svih štampanih medija, a sadrži oko 37 članaka.

Projekat Gradjansko nadgledanje Referenduma podržali su Norveška narodna pomoć, Fondacija Instituta za otvoreno društvo, Ambasada Švajcarske i Ambasada Finske.

**Projekat
GRAĐANSKO NADGLEĐANJE
LOKALNIH I PARLAMENTARNIH
IZBORA 2006.**

Projekat „Građansko nadgledanje izbora 2006” imao je za cilj obezbjeđivanje sprovođenja demokratskih i fer parlamentarnih i lokalnih izbora u Crnoj Gori kroz građansko nadgledanje. Da bi se ostvario ovaj cilj, predviđeno je da projekat:

- obezbijedi građansku kontrolu rada izbornih organa tokom predizborne kampanje, na dan izbora i u toku verifikacije rezultata izbora;
- obezbijedi građansku kontrolu predizbornih kampanja političkih partija;
- obezbijedi tačnu procjenu rezultata izbora;
- periodično obavještava javnost o toku predizborne kampanje, kršenju izbornih zakona i povredama ljudskih prava.

Projekat „Građansko nadgledanje izbora 2006” bio je veoma kompleksan i sa stanovišta unutrašnje organizacije i koordinacije. Trebalo je sinhronizovati rad više od 1.400 ljudi koji su u njemu bili uključeni u različitim ulogama – posmatrači, monitori medija, LTO posmatrači, PVT operateri i asistenti. Da bi se ostvarili predviđeni ciljevi, projekat je obuhatio: nadgledanje izborne procedure i rada subjekata i administracije u izbornom procesu, nadgledanje procesa glasanja na biračkim mjestima i prezentaciju projekta i javne aktivnosti.

Nadgledanje izborne procedure i rada subjekata i administracije u izbornom procesu

Da bi što potpunije nadgledao rad izborne administracije i ponašanje izbornih subjekata, CEMI je formirao timove dugoročnih posmatrača – tzv. LTO timove (long-term observers). Ovi timovi su pratili sva dešavanja koja su mogla na bilo koji način uticati ili ugroziti sam izborni proces, i to u predizbornom periodu, tokom izborne kampanje, na sam dan izbora i nakon tog dana.

Funkcionisanje LTO timova zasnivalo se na njihovom radu u toku monitoringa Referenduma 2006. godine, kada su ovakvi timovi u Crnoj Gori formirani prvi put od domaćih posmatrača.

Dakle, LTO timovi su u toku izbornog procesa nadgledali:

- rad izbornih komisija i odbora;
- implementaciju Zakona o izboru odbornika i poslanika i drugih relevantnih zakona;
- političke i pravne aspekte kampanje;
- poštovanje ljudskih prava i prava manjina;
- razne aspekte sigurnosti građana;
- način finansiranja kampanje od strane političkih blokova.

LTO izvještaji obuhvatili su podatke sa promocija političkih blokova, podatke o radu RIK, OIK i biračkih odbora, nepravilnosti u radu državnih organa koji su ovlašćeni za upis birača u biračke spiskove, ponašanje političkih blokova i informacije o različitim pritiscima na građane. Izvještaji su predstavljeni na pres konferencijama i poslani su na sve relevantne adrese u Crnoj Gori.

Prisustvo članova LTO timova sjednicama OIK i RIK znatno je uticalo na kvalitet rada ovih tijela, s obzirom na to da je preko naših izvještaja njihov rad postao javan i transparentan.

Nadgledanje procesa glasanja na biračkim mjestima

Mreža za nadgledanje izbornog procesa imala je piramidalnu strukturu. Na vrhu je bio nacionalni koordinator sa dva zamjenika (jedan je bio zadužen za regrutovanje volontera i koordinaciju na jugu a drugi za isti proces na sjeveru). Teritorija Crne Gore je bila podijeljena na 8 regiona i za svaki region bio je zadužen po jedan regionalni koordinator. Broj mobilnih monitora u određenoj opštini zavisio je od broja biračkih mjesta u njoj, a ukupno ih je bilo 30. Regionalni koordinatori i mobilni monitori regrutovali su volontere za posmatranje izbornog procesa. Na teritoriji Republike je bilo 1130 biračkih mjesta a RIK je akreditovao 1366 CEMI-jevih posmatrača. Posmatrači su u toku izbornog dana redovno javljaju centralnoj kancelariji informacije o izlaznosti i svim zabilježenim nepravilnostima. Podaci su obrađivani po pristizanju i prezentovani na pres konferencijama i na internet prezentaciji. Po završetku brojanja glasova na biračkim mjestima, posmatrači su predavali izvještaje mobilnim i regionalnim koordinatorima, koji su ih dalje prosljeđivali centralnoj kancelariji.

Paralelno prebrojavanje rezultata

CEMI je za utvrđivanje rezultata izbora koristio metode paralelnog prebrojavanja glasova (PVT) i parcijalnog paralelnog prebrojavanja glasova (PPVT). Zbog značaja i brzine i tačnosti, CEMI se odlučio za kombinaciju ovih metoda, što se kasnije pokazalo kao ključno za uspjeh projekta. Prva je trebalo da osigura brzu i dovoljno preciznu informaciju dok je druga bila kontrolni mehanizam i način saznavanja potpunih rezultata do kraja noći.

Uzorak PPVT metode je brižljivo biran, obuhvatio je 320 biračkih mjesta, i imao vjerovatnoću greške do 1%. Procjena rezultata izbora za gradonačelnike i lokalne parlamente obavljena je na osnovu PVT metode, odnosno uključivanjem podataka sa svih biračkih mjesta.

Za prijem podataka korišćene su 24 telefonske linije i 24 računara, na koje su se unosili podaci. Posmatrači su, dakle, zvali sedam puta kako bi javljali o izlaznosti birača, i to u 9:30, 11:30, 13:30, 15:30, 17:30, 19:30 i 20:30. U skladu sa tim, konferencije za novinare su održavane 30 minuta nakon zakazanih poziva, i javnost je preko njih bila upoznata sa procentom birača koji su izašli na birališta i glasali. Biračka mjesta zatvorena su u 21:00 i posmatrači su javljali rezultate odmah nakon prebrojavanja svih glasova.

Pokrovitelji projekta nadgledanja izbora su: Norveška narodna pomoć, Austrijska agencija za razvoj i Austrijski istraživački centar za mir i razrješenje konflikta.

IZBORI I USTAVNOST

Tokom 2006. godine Centar za monitoring je vodio i dobio dva ustavna spora koji se tiču izbornih zakona. Ustavni sud je nakon prijedloga za ocjenu ustavnosti CEMI-ja i sprovedenog postupka, utvrdio da je neustavan dio odredaba o raspodjeli budžetskih sredstava za pokrivanje troškova izborne kampanje Zakona o finansiranju političkih partija¹, kao i da nije ustavna odredba o zabrani objavljivanja procjene rezultata glasanja Zakona o izboru odbornika i poslanika². Neustavne odredbe su zauzimale značajno mjesto u izbornom zakonodavstvu i postupci za ocjenu njihove ustavnosti dobili su veliki publicitet.

Pokriće troškova predizborne kampanje

Zakonom o izboru odbornika i poslanika, između ostalog, uređuje se način raspodjele sredstava za pokriće troškova predizborne kampanje iz budžeta Republike ili jedinice lokalne samouprave. Ta sredstva su se, prema članu 11. osnovnog teksta Zakona, raspodjeljivala u visini od 20 odsto u jednakim iznosima podnosiocima proglašanih izbornih lista, a ostali dio sredstava (80 odsto) dodjeljivao se podnosiocima izbornih lista koje su osvojile mandate, srazmjerno broju osvojenih mandata. Međutim, izmjenama Zakona iz 2005. godine³, određeno je da se raspodjela sredstava za pokriće troškova predizborne kampanje vrši na drugi način. Prema izmjenama, određeno je da se sredstva iz budžeta raspodjeljuju tako da 20 odsto predviđenih sredstava ide parlamentarnim strankama koje imaju poslanike u Skupštini Republike Crne Gore, odnosno odbornike u skupštinama opština; 10 odsto sredstava podnosiocima proglašanih izbornih lista; dok 70 odsto sredstava dobijaju podnosioci izbornih lista koji su osvojili mandate.

Navedenim načinom raspodjele troškova predizborne kampanje, pisao je CEMI u svom prijedlogu za ocjenu ustavnosti, stranke koje nijesu parlamentarne a potvrđene su im izborne liste, stavljene su u neravnopravan položaj u odnosu na parlamentarne. Raspodjeljivanje sredstava iz budžeta se, prema spornim odredbama, parlamentarnim strankama vršilo najprije po osnovu toga što su parlamentarne, nezavisno od toga da li će im biti potvrđene liste i da li će uopšte učestvovati u predizbornoj kampanji, a zatim po osnovu potvrđenih lista i kasnije na osnovu izbornog rezultata. Neravnopravnost u finansiranju troškova predizborne kampanje očigledno dovodi do narušenja ustavnog principa jednakosti pred zakonom (član 15. st. 2. Ustava).

¹ *Zakon o finansiranju političkih partija (Službeni list RCG br. 21/04, 33/05)*

² *Zakon o izboru odbornika i poslanika (Službeni list RCG br. 4/98, 17/98, 18/00, 9/01, 41/02, 46/02, 45/04, 48/06)*

³ *Član 4 Zakon o izmjenama i dopunama Zakon o finansiranju političkih partija (Službeni list RCG br. 33/05) kojim je izmijenjen član 11.*

Spornim odredbama se povređuje i princip jednakosti biračkog prava. Biračko pravo može, shodno članu 32. st. 1. Ustava, biti aktivno i pasivno. Jednakost u ostvarivanju pasivnog biračkog prava (32. st. 3. Ustava) znači da građanin u odnosu na druge građane mora biti jednak u ostvarivanju svog prava da bude biran.

Odlukom Ustavnog suda utvrđeno je da sporna odredba o prethodnoj podjeli dijela sredstava za pokriće troškova predizborne kampanje parlamentarnim partijama nije saglasna sa Ustavom. U obrazloženju odluke se ističe da se raspodjelom sredstava za pokriće troškova izborne kampanje po osnovu parlamentarnog statusa, bez obzira na to da li će učestvovati u izbornoj kampanji i osvojiti mandate, narušio princip prema kome su svi građani slobodni i jednaki. Ustavni sud čak ide i korak dalje, pa navodi da se princip jednakosti narušava i time što se na taj način parlamentarnim partijama dodjeljuju jednaka sredstva bez obzira na broj mandata. Što se tiče pasivnog biračkog prava, Sud ističe da to pravo ne samo što obuhvata pravo da građanin bude kandidovan pod jednakim uslovima, nego i da pod jednakim uslovima učestvuje u raspodjeli budžetskih sredstava za pokriće troškova izborne kampanje.

Zabrana saopštavanja procjene rezultata glasanja

Predmet drugog CEMI-ijevom prijedloga za ocjenu ustavnosti bila je odredba člana 63. Zakona o izboru odbornika i poslanika kojom je bilo određeno da na dan izbora, tokom trajanja glasanja i proteka najmanje tri sata od zatvaranja biračkih mjesta, nikome nije dozvoljeno da u programima radiodifuznih servisa i drugih medija objavljuje procjenu rezultata glasanja. I u tom slučaju se radilo o odredbi koja nije postojala u osnovnom tekstu Zakona, već je dodata izmjenama Zakona neposredno pred izbore

Ograničenje objavljivanja procjene rezultata glasanja tri sata nakon završetka glasanja, prema mišljenju CEMI-ja, u suprotnosti je sa ustavnim principom slobode štampe i drugih vidova javnog obavještanja (član 35 Ustava). U vezi s tim, ograničenjem nametnutim izmjenama zakona krši se i ustavni princip zabrane cenzure štampe i drugih vidova javnog obavještanja (član 37 Ustava).

Dakle, načelno govoreći, nema razloga da se zabranjuje objavljivanje procjene rezultata glasanja, makar i za vrijeme od tri sata nakon zatvaranja biračkih mjesta; niti ima razloga da se, nametanjem cenzure, javnosti onemogući da se o procjeni rezultata obavijesti. CEMI je u postupku za ocjenu ustavnosti istakao da ne zna koji je cilj rukovodio zakonodavca da donese spornu odredbu zakona; ali da se bar na prvi pogled čini smislenim da razlozi bezbjednosti i javnog reda mogu biti jedini koji su zakonodavca opredijelili da ograniči pravo na slobodu štampe i javno obavještanje. Nije jasno od koga to, u tom slučaju, prijeti opasnost da nakon objavljene procjene ugrozi bezbjednost države i javi red. Da li su to građani, partije ili neka druga udruženja?

Ustavni sud je svojom odlukom utvrdio da nije u saglasnosti s Ustavom odredba Zakona o izboru odbornika i poslanika kojom se zabranjuje objavljivanje procjene rezultata glasanja prije proteka tri sata od zatvaranja biračkih mjesta. Sud s pravom insistira na vezi između izbornog prava građana i prava na informisanje, pa u obrazloženju odluke kaže da pravo na informisanje doprinosi ostvarivanju biračkog prava, kao najvažnijeg među izbornim pravima. Biračko pravo i sloboda štampe, navodi Sud, ustavne su vrijednosti koje se zakonom ne mogu ograničiti, već se samo može na osnovu Ustava urediti način njihovog ostvarivanja. I najzad, vremenski ograničenom zabranom objavljivanja procjene rezultata glasanja, nakon zatvaranja

biračkih mjesta, bez obzira na to kakva je sadržina tih budućih obavještenja, uvodi se, navodi Sud, tzv. preventivno cenzurisanje, koje nije zasnovano na Ustavu.

I na kraju, kada je u pitanju veza izbori-ustavnost u 2006. godini, pojave i događaji se mogu sumirati na sljedeći način :

- Pokušaj zakonodavne vlasti, preciznije parlamentarnih partija, da izmjenama zakona ostvare ustavom nedozvoljene ciljeve kada su u pitanju izbori kao proces konstituisanja same zakonodavne vlasti.
- Aktivnost CEMI-ja na ukazivanju na tu pojavu pokretanjem ustavnih sporova sa ciljem utvrđivanja neustavnosti zakona i davanje svemu tome publiciteta.
- I na kraju, izuzetno pozitivna uloga Ustavnog suda, njegov osjećaj za potrebu ekspeditivnosti, posebno u slučaju koji se tiče zabrane objavljivanja procjene rezultata glasanja, kao i, u vezi s tim, sticanje utiska javnosti o opravdanosti funkcije Ustavnog suda u kontroli zakonodavne vlasti.

Međunarodne posmatračke misije

OEBS/ODIHR misije

Centar za monitoring CEMI je učestvovao u OEBS-ovoj posmatračkoj misiji na Predsjedničkim izborima u Tadžikistanu održanim 6. novembra 2006. godine. Na poziv Ministarstva inostranih poslova, CEMI je delegirao jednog posmatrača za dugoročnu posmatračku misiju. Pored CEMI-jevog predstavnika, u misiji je učestvovao još jedna posmatrač iz Crne Gore kao predstavnik Ministarstva inostranih poslova.

Misija je brojala 115 posmatrača i to 13 dugoročnih (LTO) i preko 100 kratkoročnih (STO) posmatrača.

ENEMO misija

U okviru Evropske mreže organizacija za nadgledanje izbora (ENEMO), **Centar za monitoring CEMI** učestvovao je u nadgledanju parlamentarnih izbora u Ukrajini 26. marta 2006. CEMI, koji je jedan od osnivača mreže, u Ukrajini je imao ukupno 13 predstavnika: 10 predstavnika uključenih u kratkotrajnu posmatračku misiju, i 3 CEMI-jeva člana koja su a dva mjeseca bila angažovana u dugoročnoj posmatračkoj misiji. U svojstvu stranih posmatrača, CEMI-jevi predstavnici su a taj način promovisali međunarodne standarde u izbornom procesu i time doprinijeli jačanju demokratije u Ukrajini.

U okviru iste mreže, CEMI je učestvovao i u nadgledanju lokalnih izbora održanih 5. i 26. novembra iste godine u Ukrajini. Lokalni izbori su organizovani u četiri grada i to u Čerkasiju, Černjigovu, Kirovogradu i Poltavi. CEMI je tom prilikom delegirao svoja dva kratkoročna posmatrača za članove ENEMO misije.

U okviru ENEMO mreže, CEMI je do sada nadgledao: Predsjedničke izbore u Kazahstanu u decembru 2005. godine, parlamentarne izbore u Albaniji u julu 2005. godine, Predsjedničke izbore u Kirgistanu u martu 2005. godine, i Predsjedničke izbore u Ukrajini u decembru 2004. godine.

ENEMO je grupa od 17 organizacija iz 16 zemalja bivšeg Sovjetskog Saveza, Centralne i Istočne Evrope, koje su se u svojim matičnim zemljama istakle kao vodeće posmatračke grupe. Do sada je ENEMO nadgledao više od 110 izbora na nacionalnom nivou, i obučio više od 100 000 posmatrača. ENEMO pomaže razvoj demokratije u postkomunističkim zemljama, dajući ocjenu o postojanju uslova za sprovođenje demokratskih izbora i pružajući tačne i objektivne izvještaje.

Saopštenja za javnost Reagovanje povodom pisanja medija o akciji "Orlov let"

Poštovanje pretpostavke nevinosti i nezavisnost crnogorskog sudstva, u okviru svakog krivičnog postupka, predstavlja obavezu i dužnost svih subjekata, naročito medija (čl.3. ZKP-a Crne Gore).

Objavljivanje dokaza koji su prikupljeni tokom istrage "Orlov let", bez odobrenja suda, predstavlja kršenje pretpostavke nevinosti okrivljenih lica, što može uticati na nezavisnost rada suda. Vjerodostojnost i činjeničnu valjanost javno objavljenog dnevnika, može da utvrdi samo sud i to bez suvišnog pritiska javnosti koji pored pomenutih posljedica, može da ima šire i značajnije posljedice.

CEMI sugeriše svim subjektima da kroz svoje ponašanje ne ugrožavaju prava pojedinaca, naročito lica koja se nalaze pod istragom i na taj način doprinesu utvrđivanju materijalne istine.

Posebnu obavezu u zaštiti ljudskih prava, imaju mediji, i u tom svijetlu treba da ponesu svoj dio odgovornosti, koja obuhvata zaštitu vjerskih, nacionalnih i etničkih prava.

Napominjemo da će CEMI, kao nastavak projekta "Praćenje poštovanja pretpostavke nevinosti i prava na odbranu", početkom 2007. objaviti izvještaj o stepenu primjene članova 5. i 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, koji sadrže i obavezu poštovanja pretpostavke nevinosti.

**Reagovanje povodom
izjave o kupovini glasova objavljenoj u
Vijestima 15. marta 2006.**

Povodom izjave o kupovini glasova objavljenoj u današnjim Vijestima, Centar za monitoring CEMI poziva Vrhovnog državnog tužioca i ostale nadležne organe da hitno ispituju tačnost ovih navoda. Ukoliko su navodi istiniti, počinioci bi trebalo da budu najstrožije kažnjeni. Isto tako, ukoliko se pokaže da ne postoje dokazi, te da su neki iskazi neistiniti, lica koja ih iznose treba da snose posljedice.

Interes građana je fer referendum na kom će njihova volja biti pretočena u odgovarajuću odluku o državnopravnom statusu. Svaka zloupotreba prava glasa i ugrožavanje korpusa političkih prava, kao dijela ljudskih prava, veoma je opasna po stabilnost crnogorskog društva. Takođe, eventualni pokušaji urušavanja institucija koje su zadužene za zaštitu ovih prava, uz širenje nepovjerenja u rezultat referenduma, predstavlja izuzetno opasne radnje. Dužnost je državnih organa da u oba slučaja provjere istinitost i utemeljenost navoda, i da, ukoliko se utvrdi kršenje zakona, preduzmu nastrožije mjere da se kazne počinioci.

Gotovo pred svako održavanje izbora, opozicija optužuje vladajuću koaliciju za kupovinu glasova, dok iz suprotnog tabora stižu optužbe da je riječ o predizbornim, a u ovom slučaju predreferendumskim, manipulacijama. Zbog toga je važno da državni organi pravovremeno reaguju da bi se svaka zloupotreba spriječila, i na taj način očuvalo povjerenje u referendumski proces i institucije koje ga sprovode.

Centru za monitoring su do sada dostavljane anonimne dojave o postojanju kupovine glasova, ali o kojima građani koji su ih dostavili nisu bili spremni da posvjedoče. CEMI nije u mogućnosti da sam provjerava anonimne navode koji nijesu praćeni materijalnim dokazima, a u takvim slučajevima ne možemo ni da tražimo od nadležnih organa odgovarajuću akciju.

Ukoliko CEMI dobije dokaze, ili mu se jave građani spremni da svjedoče o eventualnom postojanju navedenih krivičnih djela, CEMI će zatražiti od nadležnih organa da u propisanom postupku ispituju njihovu tačnost i preduzmu zakonom predviđene mjere.

UPOZNAJ EVROPSKU UNIJU
Urednik: Đuro Stojanović

Publikacija je dio višegodišnjeg projekta "Upoznaj Evropsku uniju" koji se realizuje u okviru programa Evropske integracije, a finansiranog od strane Ambasade SR Njemačke i Ambasade Velike Britanije.

Publikacija obuhvata sljedeće teme:

1. Ideje Evrope – Srđan Brajović
2. Istorija Evropske unije – mr Đuro Stojanović
3. Evropski savjet – Zlatko Vujović
4. Savjet Evropske unije – mr Đuro Stojanović
5. Evropski parlament – Zlatko Vujović
6. Evropska komisija – Daliborka Uljarević
7. Sud pravde Evropskih zajednica – Momčilo Radulović
8. Evropski ekonomski i socijalni savjet – Stevo Muk
9. Komitet regiona – Daliborka Uljarević
10. Komunitarno pravo – mr Vladimir Vučinić
11. Razvoj evropskih ekonomskih integracija – Bosiljka Vuković
12. Proširenje Evropske unije – mr Nenad Koprivica
13. Crna Gora u procesu pridruživanja – mr Nenad Koprivica
14. Evropski bezbjednosni sistem – Zlatko Vujović
15. Civilno društvo u Evropi – Stevo Muk
16. Evropska unija i ljudska prava – Aleksandar Saša Zeković
17. Evropski identitet – Dragana Vešović
18. Mladi i Evropska unija – Ivana Vojvodić

FINANSIRANJE POLITIČKIH PARTIJA U CRNOJ GORI
FINANCING OF POLITICAL PARTIES IN MONTENEGRO

Autori: Zlatko Vujović i Branko Bošković

CEMI je u okviru projekta "Monitoring finansiranja političkih partija" pripremio I izdao izvještaj o finansiranju političkih partija u Crnoj Gori za 2006. godinu, I to našem I engleskom jeziku. Na ovaj način, CEMI je omogućio slobodan pristup informacijama koje se tiču finansijskih izvještaja političkih partija svim zainteresovanim stranama. Cilj ove publikacije je da upozna domaću i širu stručnu

javnost sa situacijom u oblasti finansiranja političkih partija u Crnoj Gori, kao i sa CEMI-jevim aktivnostima na polju borbe protiv korupcije.
Publikacija se sastoji iz sedam djelova:

- Komentar prijedloga Zakona o finansiranju političkih partija;
- Finansiranje političkih partija u Crnoj Gori-pregled za 2006. godinu;
- Procjena regulative vezane za finansiranje političkih partija u Crnoj Gori i preporuke Savjeta Evrope za izmjene pravnog okvira;
- Inicijativa CEMI-ja za ocjenjivanje ustavnosti odredbi ZFF;
- Finansijski izvještaj koalicije DPS-SDP za parlamentarne izbore 10.septembra 2006. godine;
- Pregled zakonskih propisa;
- Profil organizacije.

Monitoring finansiranja političkih partija predstavlja projekat koji CEMI realizuje već četiri godine uz podršku Fondacije Institut za otvoreno društvo-Predstavništvo Crna Gora.

**PRIRUČNIK O KONFLIKTU INTERESA
ZA JAVNE FUNKCIONERE**
Urednik: Dragana Vešović

Cilj ove publikacije je da javnim funkcionerima približi problematiku konflikta interesa, i na prijemčiv način predstavi njihove zakonske obaveze u vršenju javnih poslova. Priručnik je nastao u saradnji sa Republičkom Komisijom za utvrđivanje konflikta interesa, sa kojom je CEMI imao uspješnu saradnju i na projektu "Edukacija javnih funkcionera o konfliktu interesa".

Priručnikom su obuhvaćene sljedeće teme:

- konflikt interesa kao socio-politički problem i njegove implikacije;
- javne funkcije na koje se odnosi Zakon o konfliktu interesa;
- obaveze javnog funkcionera;
- zabranjena ponašanja;
- vršenje javne funkcije i drugih dužnosti;
- uloga i nadležnosti Komisije za utvrđivanje konflikta interesa;
- primjeri najčešćih situacija konflikta interesa javnih funkcionera;
- potencijalni konflikt interesa i mehanizmi prevencije;
- iskustva zemalja u regionu i međunarodni standardi u pogledu borbe protiv konflikta interesa;
- sugestije za unapređenje domaćih zakonskih mehanizama za suzbijanje konflikta interesa.

MONITORING FINANSIRANJA REFERENDUMSKE KAMPANJE

Autori: Zlatko Vujović, Branko Bošković i Ida Ferdinandi

Publikacija "Monitoring finansiranja referendumske kampanje" predstavlja nastavak napora da se podigne nivo transparentnosti u oblasti finansiranja političkih partija. Projekat je podržan od strane USAID-a i USAID ORT-a. Publikacija predstavlja njegov sastavni dio i sastoji se iz pet djelova.

Prvi dio publikacije se odnosi na komentare pravnog okvira, drugi sadrži komentar implementacije propisa koji se odnose na finansiranje referendumske kampanje, treći dio sadrži rezultate i analizu stavova građana o finansiranju referendumske kampanje. Četvrti dio ove publikacije obuhvata pregled izvještaja koje su subjekti referendumske kampanje podnijeli Republičkoj referendumskoj komisiji i Odboru za finansiranje referendumske kampanje, dok posljednji dio sadrži tekst Zakona o referendumu o državno-pravnom statusu Republike Crne Gore.

UPOZNAJ SISTEM, 2. IZDANJE

Autori: Olivera Komar, Danijela Bošković i Zlatko Vujović

Priručnik koji je izdat u drugom izdanju, predstavlja sastavni dio projekta "Upoznaj sistem da bi ga mijenjao", koji se radi pod pokroviteljstvom Međunarodnog centra Ulof Palme iz Švedske.

Priručnik je namijenjen prije svega srednjoškolicima, koji se po sticanju punoljetstva uključuju u društveno-politički život Crne Gore. Priručnik ima za cilj da pruži stalan izvor informacija mladim ljudima o sistemu u kom žive i da pozitivno utiče na podizanje njihove građanske svijesti.

Ovo je drugo izdanje priručnika, a čini ga sedam djelova.

FINANSIJSKI IZVJEŠTAJ 2006.

Finansijski izvještaj za 2006 godinu	
Program	Iznos
Vladavina prava	93292.5
Dobra uprava	8557.95
Civilno društvo	34281.84
Evropske integracije	15000
Izbori	150014

total 301146.29

Finansijski izvještaj za 2006 godinu	
Program	Iznos
Vladavina prava	30.97%
Dobra uprava	2.84%
Civilno društvo	11.38%
Evropske integracije	4.98%
Izbori	49.81%

total 100

Donator	Iznos
NPA	88,673.50
FOSI	70,955.00
International center Olof Palme	32,500
National Endowment for Democracy	28,000
USAID – ORT	23,354.79
Austrian Development Agency	20,700.00
Swedish Helsinki Committee	19,000.00
Embassy of Finland	9,968.00
Embassy of Switzerland	7,995.00
total	301,146.29

Donator	Iznos
NPA	29.44
FOSI	23.56
International center Olof Palme	11

National Endowment for Democracy	9.29
USAID – ORT	7.75
Austrian Development Agency	6.87
Swedish Helsinki Committee	6.30
Embassy of Finland	3.31
Embassy of Switzerland	2.64
total	100%